

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในระดับประเทศ ด้วยทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของคนเมือง รวมถึงชาวเขาเผ่าต่างๆ ดังสอดคล้องกับคณะกรรมการการอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว (2552: http://www.senate.go.th/nla2/committee/view.php?committee_id=41&group=1&id=127) ที่กล่าวเกี่ยวกับ จังหวัดเชียงใหม่ว่ามีจุดเด่นในเรื่องของความสะดวกในการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นทางอากาศ หรือทางบก มีสินค้าด้านการท่องเที่ยวและแหล่งเลือกซื้อสินค้าหลากหลาย มีที่พักเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว สามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวไปยังจังหวัดต่าง ๆ ได้ง่าย โดยแหล่งท่องเที่ยวจะแบ่งออกเป็นการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเชิงวัฒนธรรมประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ด้วยศักยภาพและความพร้อมด้านการท่องเที่ยวส่งผลให้พื้นที่หลากหลายอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่รู้จักอย่างกว้างในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ด้วยเหตุที่อำเภอเหล่านั้นเป็นที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงอาทิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นที่ตั้งของวัดวואารามสำคัญจำนวนมาก อาทิ วัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ นักท่องเที่ยว ซึ่งเดินทางไปเชียงใหม่จะต้อง ขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุกันทุกคน อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ครูบาศรีวิชัยเป็นพระสงฆ์นักบุญของ อาณาจักรล้านนาไทยที่ได้บุกเบิกสร้างถนนไปถึงดอยสุเทพ วัดเจ็ดยอด วัดพระสิงห์ วัดเชียงใหม่ วัดสวนดอก และถนนคนเดินเป็นต้น อำเภอแมริม เป็นที่รู้จักด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และแนวผจญภัย อาทิ น้ำตกแม่สา ปางช้างโป่งแยง สวนพฤกษศาสตร์สิริกิติ์ ฟาร์มงูแม่สา บ้านจี้จัมพ์ แม่แรมออร์คิด (เป็นสวนผีเสื้อแห่งแรกในประเทศไทย) และปางช้างแม่สา เป็นต้น อำเภอจอมทอง เป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

นอกจากอำเภอที่มีชื่อเสียงข้างต้นแล้ว อำเภอฝางในปัจจุบันก็เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นป่าเขาล้อมรอบ และอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี คนในชุมชนประกอบด้วยชาวไทยใหญ่ มุเซอร์ดำ ปะหล่อง และจีนฮ่อ ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ผลิตผลหลักทางการเกษตร คือ ส้มสายน้ำผึ้ง ลิ้นจี่ พุทธานม บัวย ห่อ สาลี และกระเทียม เป็นต้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว อาทิ สถานีเกษตรหลวงอ่างขางพื้นที่ซึ่งในอดีตมีการปลูกฝิ่นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวที่รักธรรมชาติ และต้องการสัมผัสบรรยากาศที่หนาวเย็น ดังสอดคล้องกับ วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี(2552: <http://th.wikipedia.org/>) อธิบายความเป็นมาของสถานีเกษตรหลวงอ่างขางจากอดีตถึงปัจจุบันว่า สืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร ที่หมู่บ้านผักไผ่ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ และได้เสด็จผ่านบริเวณดอยอ่างขาง ทรงทอดพระเนตร เห็นว่าชาวเขาเผ่ามุเซอร์ซึ่งในสมัยนั้นยังไร้แคละถักเปียยาว แต่งกายสีดำ สะพายดาบ ทำการปลูกฝิ่นแต่ยังยากจน ทั้งยังทำลายทรัพยากรป่าไม้ ต้นน้ำลำธารที่เป็นแหล่ง สำคัญ

ต่อระบบนิเวศน์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อส่วนอื่น ๆ ของประเทศได้ จึงทรงมีพระราชดำริว่า พื้นที่นี้มีภูมิอากาศที่หนาวเย็น มีการปลูกฝิ่นมาก ไม่มีป่าไม้อยู่เลยและสภาพพื้นที่ไม่ลาดชันนัก ประกอบกับ พระองค์ทรงทราบว่าชาวเขาได้เงินจากฝิ่นเท่ากับที่ได้จากการปลูกท้อพื้นเมือง และทรงทราบว่าที่สถานีทดลองไม้ผลเมืองหนาว ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ทดลองวิธีติดตา ต่อกิ่งกับ ท้อฝรั่ง จึงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 1,500 บาท เพื่อซื้อ ที่ดินและไร่ในบริเวณดอยอ่าง ขางส่วนหนึ่ง จากนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ตั้งโครงการหลวงขึ้นเป็นโครงการส่วนพระองค์ เมื่อ พ. ศ. 2512 โดยทรงแต่งตั้งให้ หม่อมเจ้า ภิศเดช รัชนี เป็นผู้สนองพระบรมราชโองการในตำแหน่งมูลนิธิโครงการ หลวง ใช้เป็นสถานีวิจัย และทดลองปลูกพืชเมืองหนาวชนิด ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นไม้ผล ผัก ไม้ดอกเมือง หนาว เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรชาวเขา ในการนำพืช เหล่านี้มาเพาะปลูกเป็นอาชีพ ซึ่งต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานนามว่า "สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง" ซึ่งคำว่า "อ่าง ขาง" ในภาษาเหนือหมายถึง อ่างรูปสี่เหลี่ยมตามลักษณะของดอยอ่างขาง ซึ่งเป็นดอยที่มีรูปร่างของ หุบเขา ยาวล้อม รอบประมาณ 5 กิโลเมตร กว้าง 3 กิโลเมตร ตรงกลางของอ่างขางเดิมเป็นภูเขาสูง เช่นเดียวกับบริเวณโดยรอบ แต่เนื่องจากเป็นภูเขาหินปูน เมื่อถูกน้ำฝนชะก็จะค่อยๆ ละลายเป็นโพรง แล้วยุบตัวลงกลายเป็นแอ่ง มีพื้นที่ราบ ความกว้างไม่เกิน 200 เมตร ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีเกษตร หลวงอ่างขาง

สำหรับลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน เป็นลุ่มน้ำสาขาย่อยของลุ่มน้ำแม่ฝาง โดยมีขอบเขต ครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ 105 ตารางกิโลเมตร (65,705 ไร่) สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอนเป็นภูเขาสูง ที่ราบสลับเนินเขา และเป็นหุบเหวลึกซึ่งเกิดจากการกระทำของกระแสน้ำกัดเซาะ จากปริมาณน้ำฝนที่ มากจึงมีอัตราการพังทลายของดินที่สูง (กลุ่มกิจการและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2552:<http://web1.forest.go.th/forest/orip/projects/46.html>) จนเป็นเหตุให้เมื่อ 3 ปีก่อน เกิดเหตุการณ์น้ำป่าไหลถล่ม เข้าท่วมบ้านเรือนราษฎร ส่งผลให้เกิดความเสียหายในพื้นที่บ้านยาง ต.แม่ฮ่องสอน อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ เหตุการณ์ครั้งนั้น นอกจาก สร้างความเสียหายให้กับบ้านเรือนพื้นที่สวน ไร่นาของชาวบ้านแล้ว ยังทำให้โรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปของดอยคำ ได้รับความเสียหายไปด้วย ภายหลังเหตุการณ์น้ำท่วม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์ประธานมูลนิธิชัย พัฒนา ได้เสด็จทรงเยี่ยมราษฎร ที่ประสบปัญหา ณ บ้านยาง พระองค์ทรงรับสั่งให้มูลนิธิชัยพัฒนา เข้าให้การสนับสนุนเรื่องการสร้างสะพาน และปรับปรุงแหล่งน้ำ ควบคู่ไปกับการดำเนินงานของ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังทรงมีรับสั่ง เรื่องการปรับปรุงโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปของ โครงการหลวง และพระราชทานแนวทาง เกี่ยวกับการ ฟื้นฟูสภาพป่าไม้ การจัดที่ทำกินแก่ราษฎร การจัดโซนนิ่ง และส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก เพื่อช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ

ปัญหาการวิจัย (Research Problem)

การนี้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จึงมีโครงการพลิกฟื้นโรงงานหลวง อาหารสำเร็จรูป ให้กลับมาเหมือนเดิม และยังเพิ่มเติมการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์โรงงานหลวงที่ ๑ (ฝาง) บนพื้นที่เดิม ด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และความทรงจำต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงงานหลวงฯ รวมทั้ง

ชุมชนโดยรอบ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงมีพระราชดำริให้พัฒนาพื้นที่แห่งนี้ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living Site Museum) ซึ่งรวบรวมและนำเสนอองค์ความรู้ผ่านนิทรรศการ วัตถุสะสม หลักฐานทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีทั้งเชิงนิเวศ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณี เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการแก้ไขปัญหา และพัฒนาประเทศ แบบบูรณาการ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รวมทั้งสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความหลากหลายของชุมชนอย่างแท้จริง ด้วยความหลากหลายของคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันทั้งสี่หมู่บ้านบริเวณนี้ได้แก่ บ้านยาง แม่สลอง วาวี แม่ฟ้าหลวง มีคนที่มีนับถือศาสนาต่างกันถึง 3 ศาสนา คือ มีศาลเจ้าของชาวจีน ยูนนาน มีมัสยิดของคนที่มีนับถือศาสนาอิสลาม และโบสถ์คริสต์ของชาวบ้านยาง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดเด่นด้านวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งของพื้นที่ ดังนั้นพิพิธภัณฑ์โรงงานหลวงที่ ๑ (ฝาง) จากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จึงถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งที่ไม่เพียงเป็นแหล่งการเรียนรู้และพัฒนาด้านอุตสาหกรรม การเกษตรแปรรูป การประหยัพลังงาน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่ที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนถือเป็นจุดเด่นอันนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ไม่ยาก หากแต่ต้องอาศัยความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมจากภาคีทุกภาคในพื้นที่ ซึ่งที่ผ่านมาพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ยังขาดการประสานความร่วมมือเพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมจากทั้งภาครัฐ เอกชน คนในชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคอื่นๆที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการสร้างรูปแบบความร่วมมือของพหุภาคีที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถยืนหยัดได้ด้วยความร่วมมือของภาคีทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไปข้างหน้าอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objectives of the Study)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของพหุภาคีที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เงน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของพหุภาคีที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เงน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
3. ศึกษารูปแบบความร่วมมือของพหุภาคีที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เงน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Result)

1. หัวหน้าหน่วยงานภายในเครือข่ายกาญจนาภิเษก นายกองคํการบรหการส่วนตำบลของทั้ง 3 ตำบล และหัวหน้าอุทยานแห่งชาติสามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้เป็นฐานการพัฒนาหน่วยงานของตนเองให้เป็นที่ยูักเพิ่มมากขึ้น
2. ครู อาจารย์จากสถาบันการศึกษาสามารถนำผลจากการวิจัยไปต่อยอดการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้กับนักเรียนโดยใช้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ
3. กลุ่มผู้ประกอบการภาคเอกชนในสามารถประสานงานเครือข่ายภายในและต่อยอดโอกาสทางธุรกิจของตนเอง
4. คณะกรรมการกลุ่มชุมชนรักษ์ลุ่มน้ำแม่อนสามารถประสานความร่วมมือกับกลุ่มความร่วมมือพหุภาคีท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อน และนำผลจากงานวิจัยไปต่อยอดเครือข่ายได้เพิ่มมากขึ้น
5. พหุภาคีทุกภาคีสามารถติดต่อประสานประสานความร่วมมือร่วมกันได้อย่างสะดวกรวดเร็วและเป็นเอกภาพ

ขอบเขตของการวิจัย (Scope of the Study)

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ตำบลแม่อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อสร้างรูปแบบความร่วมมือของพหุภาคีที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
ดังนั้นเนื้อหาของการศึกษาประกอบด้วยเนื้อหาในการศึกษาที่สำคัญ 3 ประการดังนี้
 - 2.1 บทบาทการมีส่วนร่วมของพหุภาคีที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
 - 2.2 ความต้องการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
 - 2.3 รูปแบบความร่วมมือของพหุภาคีที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
3. ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม ได้แก่
 - 3.1 ภาคีเครือข่ายกาญจนาภิเษก
 - 3.2 ภาคีสถาบันการศึกษา
 - 3.3 ภาคีศาสนสถาน
 - 3.4 ภาคีรัฐ

3.5 ภาคิเอกชน

3.6 ภาคิประชาสังคม

3.7 ภาคิผู้นำประชาชน

นิยามศัพท์เฉพาะ (Definition of Terms)

รูปแบบความร่วมมือ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือ เพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย และกระชับถูกต้อง

พหุภาคิ หมายถึง กลุ่มคนหลายฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน อันประกอบด้วย ภาคิเครือข่ายกาญจนาภิเษก ภาคิรัฐ ภาคิเอกชน ภาคิสถาบันการศึกษา ภาคิศาสนสถาน และภาคิประชาสังคม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีวัฒนธรรม โบราณสถาน และโบราณวัตถุ งานประเพณี วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมต่างๆ โดยเคารพวัฒนธรรมกันและกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ และมิตรภาพ

บทบาทการมีส่วนร่วม หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ และสิทธิของภาคิแต่ละภาคิในการเข้ามามีบทบาทการให้ข้อมูลข่าวสาร การหารือ การสร้างความร่วมมือ และการเป็นผู้ตัดสินใจร่วมกัน

ความต้องการมีส่วนร่วม หมายถึง ความมุ่งหวังของภาคิแต่ละภาคิในการประเมินผล การแบ่งประโยชน์ การปฏิบัติการ และการตัดสินใจ

ภาคิเครือข่ายกาญจนาภิเษก หมายถึง บุคลากรของสถานีกษेत्रหลวงอ่างขาง พิพิธภัณฑิ์โครงการหลวงที่๑ โรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปที่ ๑ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน ตามแนวพระราชดำริ เท่านั้น

ภาคิสถาบันการศึกษา หมายถึง ครู และอาจารย์จากจากสถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษาขึ้นไป ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน ซึ่งครอบคลุมตำบลแม่สุ่น แม่ข้า และแม่ฮ่องสอนเท่านั้น

ภาคิศาสนสถาน หมายถึง พระภิกษุ บาทหลวง หรืออิมามที่อยู่ในวัด/โบสถ์/มัสยิดในพื้นที่ตำบลแม่สุ่น แม่ข้า และแม่ฮ่องสอนเท่านั้น

ภาคิรัฐ หมายถึง เจ้าหน้าที่ บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สุ่น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ข้า องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮ่องสอน อุทยานแห่งชาติดอยฟ้าห่มปก และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เชียงใหม่

ภาคิเอกชน หมายถึง ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ผู้ประกอบการรถนำเที่ยว ผู้ประกอบการที่พักแรม ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ผลิตสินค้าท้องถิ่นและของที่ระลึก ในพื้นที่ตำบลแม่สุ่น ตำบลแม่ข้า และตำบลแม่ฮ่องสอน เท่านั้น

ภาคีประชาสังคม หมายถึง ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อ สื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีการจัดการในระดับกลุ่ม ในที่นี้คือคณะกรรมการกลุ่มชุมชนรักษาลุ่มน้ำแม่งอน เท่านั้น

ภาคีผู้นำประชาชน หมายถึง ผู้นำท้องถิ่นของแต่ละหมู่บ้านในแต่ละตำบล อันได้แก่ ตำบลแม่สุ่น ตำบลแม่ข่า และตำบลแม่งอนเท่านั้น